

Казьміна Н. О.

ORCID 0000-0002-4352-9065

Асистент кафедри іноземних мов,
Мелітопольський державний педагогічний
університет ім. Б. Хмельницького
(Мелітополь, Україна) E-mail: kazminanataly@gmail.com

Кірсанова С. С.

ORCID 0000-0001-9427-3189

Асистент секції з іноземних мов кафедри початкової освіти,
Мелітопольський державний педагогічний
університет ім. Б. Хмельницького
(Мелітополь, Україна) E-mail: karrissiamercado77@gmail.com

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Мета роботи – проаналізувати та з'ясувати ефективність розвитку соціально-комунікативних компетенцій при навчанні іноземної мови учнів початкової школи.

Методологія. Наявні дослідження дозволяють виділити протиріччя між визнанням значущості соціально-комунікативних компетенцій у вихованні особистості дитини як суб'єкта соціально-комунікативної діяльності та недостатньою розробленістю методичного інструментарію розвитку цих компетенцій відповідно до вимог державного стандарту початкової освіти. На основі цього протиріччя була сформульована проблема дослідження, яка полягає в пошуку умов розвитку соціально-комунікативних компетенцій дітей у початковій школі під час вивчення іноземної мови. На науково-методичному рівні актуальність обумовлена тим, що розвиток соціально-комунікативних компетенцій дітей вимагає нових підходів і форм роботи, відповідних вимогам гуманізації освіти. Тому актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості.

Наукова новизна. Обґрунтовано і доведено ефективність організаційно-педагогічних умов розвитку соціально-комунікативних компетенцій учнів початкових класів: створення і підтримка соціокультурного предметно-просторового розвивального середовища, яке сприяє формуванню самостійності, вмінню робити предметний і життєвий вибір, відповідальності; володіння професійною компетентністю педагогами в галузі розвитку соціально-комунікативних компетенцій; у дослідженні зроблено оцінку розвитку соціально-комунікативних компетенцій на заняттях з іноземної мови, в основу якого покладені такі критерії, як взаємодія і співпраця з однолітками і дорослими.

Висновки. Поступовий розвиток соціально-комунікативних компетенцій у дітей початкової школи сприятиме підвищенню мотивації учнів, що значно вплине на покращення їхніх знань та вмін і підвищить ефективність роботи вчителя.

Ключові слова: комунікативність, глобалізація, мотивація, соціально-комунікативна компетенція.

Постановка проблеми. Проблема розвитку соціально-комунікативних компетенцій у дітей – важлива соціальна і психолого-педагогічна проблема, вирішення якої впливає на розвиток суспільства й освіти. В останні десятиріччя у сфері шкільної іншомовної освіти набули активного розвитку компетентнісний, комунікативний, діяльнісний, особистісно орієнтований та культурологічний підходи до навчання іноземних мов. Це об'єктивно зумовлено низкою чинників, пріоритетною серед яких можна вважати тенденцію на постійну глобалізацію та інтенсифікацію розвитку міжнародних контактів у різноманітних сферах життєдіяльності. Одним із визначальних виявів оновлення змісту навчання

іноземних мов у закладах загальної середньої освіти, який пов'язується з деякими змінами в стратегічних напрямках її розвитку, є переорієнтування змісту на компетентнісні засади. Початковий етап навчання іноземної мови у сучасному закладі загальної середньої освіти надзвичайно важливий, оскільки в цей період закладаються основи іншомовної комунікативної компетентності, потрібні та достатні для подальшого їх розвитку й удосконалення. Тут відбувається становлення початків іншомовних фонетичних, лексичних, граматичних та орфографічних навичок, а також умінь в аудіюванні, говорінні, читанні й письмі у межах програмних вимог.

В умовах соціально-економічних змін перед освітою поставлено завдання не просто дати вихованцям певний рівень знань, умінь і навичок за основними напрямками розвитку, а й забезпечити здатність і готовність жити в сучасному надскладному суспільстві, досягати соціально значущих цілей, ефективно взаємодіяти і вирішувати життєві проблеми. Процеси глобалізації суспільства, співпраця між країнами і народами з різними мовами та культурами вимагають суттєвих змін у володінні іноземними мовами.

Актуальність роботи. Значення розвитку соціально-комунікативних умінь стає очевиднішим на початковому етапі, коли відсутність комунікативних умінь ускладнює спілкування дитини з однолітками і дорослими, призводить до зростання тривожності, порушує процес навчання в цілому. Саме розвиток комунікативності є необхідною умовою успішності навчальної діяльності на початковому етапі, а також найважливішим напрямком соціально-особистісного розвитку дитини. На науково-методичному рівні актуальність обумовлена тим, що розвиток соціально-комунікативних компетенцій дітей вимагає нових підходів і форм роботи, відповідних вимогам гуманізації освіти. Тому актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості.

Нові тенденції навчання у початковій школі, які пов'язані з упровадженням нової української школи, передбачають перегляд змісту, форм і методів роботи, створення педагогічних технологій, що відповідають вимогам. Ключова мета НУШ – це створити школу, яка сприятиме розвитку в учнів умінь застосовувати отримані знання у життєвих ситуаціях. Відтепер головне завдання для учнів українських шкіл вивчати не просто окремі предмети, але набувати так званих компетентностей, однією з перших серед яких є здатність спілкуватися рідною (якщо відрізняється від державної) та іноземними мовами. На основі наявних змін сформульована актуальність дослідження, яка полягає в пошуку умов розвитку соціально-комунікативних компетенцій у дітей початкових класів при навчанні іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна педагогічна практика спирається на психолого-педагогічні дослідження, які теоретично обґрунтовують сутність і значення розвитку соціально-комунікативних компетенцій у дитини початкової школи. В основі численних публікацій лежить концепція діяльності, розроблена О. М. Леонтьєвим, Б. Ельконіним, О. В. Запорожцем. Ґрунтуючись на ній, М. І. Лісіна, А. Г. Рузьська, Т. О. Рєпіна розглядають спілкування як комунікативну діяльність [2; 4; 9].

С. Бондар подає таке визначення компетенції: «Компетенція – це здатність розв'язувати проблеми, що забезпечуються не лише володінням готовою інформацією, а й інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей учнів», далі наголошує, що «...компетентність – це здатність особистості діяти. Але жодна людина не діятиме, якщо вона особисто не зацікавлена в цьому. Природа компетентності така, що вона може проявлятися лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто в умовах глибокої особистісної зацікавленості в даному виді діяльності... Отже, цінності є основою будь-яких компетенцій» [1, 8–9].

У низці досліджень відзначається, що соціально-комунікативні вміння сприяють психічному розвитку дитини (О. В. Запорожець, М. І. Лісіна, А. Г. Рузьська), впливають на загальний рівень її діяльності (З. М. Богуславська, Д. Б. Ельконін). О. В. Запорожець відзначає, що в процесі спілкування дитини з однолітками і дорослими відбувається інтеріоризація – перетворення засвоєваних способів дій, етичних цінностей, моральних норм та ідеалів у внутрішні досягнення дитячої особистості [2, 137]. Зміна ставлення до початкової школи спричинила перегляд змісту, форм і методів роботи, створення педагогічних технологій, що відповідають вимогам гуманізації освітнього процесу, особистісно орієнтованої моделі взаємодії дорослого з дитиною. Сучасні педагогічні технології спрямовані на забезпечення такого рівня розвитку дитини, який допоміг би їй усвідомити себе суб'єктом діяльності, відчути психологічну захищеність [4, 56]. Дослідження зарубіжних науковців стосовно комунікативно орієнтованого навчання іноземної мови (І. Бім, Г. Китайгородська, Н. Гез, Ю. Пассов та ін.) висвітлюють цілі, засоби, інноваційні технології навчання іншомовного спілкування. Відповідні трактування особливостей комунікативної природи усного мовлення знаходимо у працях психологів, а саме: мета, завдання, методи навчання іноземної мови.

Характеризуючи стан вивченості проблеми стосовно початкової школи, слід зазначити, що в психолого-педагогічній літературі багато аспектів розвитку соціально-комунікативних компетенцій залишаються мало розробленими. Недостатньо розкритий зміст соціально-комунікативних компетенцій,

критерії та показники їх розвиненості у дітей початкових класів, не визначена послідовність включення молодших школярів у процес їх розвитку, форми організації діяльності дітей поза заняття.

Мета статті – проаналізувати та з'ясувати ефективність розвитку соціально-комунікативних компетенцій при навчанні іноземної мови учнів початкової школи.

Методологія. У відповідності з поставленою метою було сформульовано такі завдання: розглянути форми, методи і прийоми розвитку соціально-комунікативних компетенцій у дітей початкових класів на заняттях з іноземної мови, визначити рівні розвитку соціально-комунікативних компетенцій у молодших школярів.

Організаційно-методичні фактори зумовлені тим, що ознайомлення з новою культурою засвоєння її елементів вимагають застосування ситуацій, які моделюють «діалог культур» і які, на думку В. Л. Скалкина, У. Ріверс та інших вчених, у практичному плані є більш умотивованими і, відповідно, ефективнішими. Формування соціально-комунікативних компетенцій розширює можливості для раннього застосування автентичних навчальних матеріалів, що вимагає відбору соціокультурного лексичного мінімуму та розробки прийомів його засвоєння, аби мовлення учнів стало більш природним. Комунікативно спрямоване навчання іноземної мови вимагає урізноманітнення форм організації навчальної діяльності. При цьому перевага надається формам, які створюють таку мовленеву ситуацію, коли кожний учень має можливість висловитись, проявити себе в комунікативному процесі. Найбільш цінними, з точки зору компетентнісного підходу, є індивідуальна навчальна діяльність, робота в парах, групах. Сучасні дослідники пропонують різні методи розвитку соціально-комунікативних компетенцій у дітей. Зокрема, Н. О. Короткова розкриває такі методи, як тематичне планування видів дитячої діяльності і мотивація з використанням дитячої художньої літератури [5, 128]. На її думку, формування соціально-комунікативних умінь будується на базі таких видів дитячої діяльності: ігрова, продуктивна, пізнавально-дослідницька, читання художньої літератури. Складання тематичного планування дозволяє об'єднати всі ці види дитячої діяльності і пов'язати з реальними подіями в навколишньому світі, будь то природні явища або громадські події. Тематичне поєднання видів діяльності може бути корисним для подання більшого інтересу життєдіяльності учнів, для подолання смислової «розірваності» освітнього процесу. Н. О. Короткова пропонує такі теми утворюючі фактори:

- реальні події, що відбуваються в навколишньому середовищі і викликають інтерес дітей (яскраві природні явища і суспільні події, свята, сім'я, друзі, домашні улюбленці);
- уявні події, описувані в художньому творі;
- події, спеціально «змодельовані» вчителем (внесення предметів, раніше невідомих дітям та ін.);
- події, що відбуваються в житті вікової групи [5, 130].

Найвні дослідження дозволяють виділити протиріччя між визнанням значущості соціально-комунікативних компетенцій у вихованні особистості дитини як суб'єкта соціально-комунікативної діяльності та недостатньою розробленістю методичного інструментарію розвитку цих компетенцій відповідно до вимог державного стандарту початкової освіти у новій українській школі. На основі цього протиріччя була сформульована проблема дослідження, яка полягає в пошуку умов розвитку соціально-комунікативних компетенцій дітей у початковій школі під час вивчення іноземної мови.

Наукова новизна – обґрунтовано та доведено ефективність організаційно-педагогічних умов розвитку соціально-комунікативних компетенцій у учнів початкових класів: створення і підтримка соціокультурного предметно-просторового розвивального середовища, яке сприяє формуванню самостійності, вмінню робити предметний і життєвий вибір, відповідальності; володіння професійною компетентністю педагогами в галузі розвитку соціально-комунікативних компетенцій; у дослідженні зроблено оцінку розвитку соціально-комунікативних компетенцій на заняттях з іноземної мови, в основу якої покладені такі критерії, як взаємодія та співпраця з однолітками і дорослими.

Результати дослідження. Комунікативна компетенція – це сфера вияву комунікативної функції мови (мовлення), яка, у свою чергу, охоплює не тільки здатність до обміну думок, але й потребу в контактуванні, обміні емоціями, налагодженні практичної взаємодії, а також метамовну функцію. Знання вікових закономірностей психічного розвитку молодшого школяра (6–9 років), а також закономірностей становлення форм і засобів спілкування допомагає побачити за процесом розвитку мовлення дитини загальний процес дорослішання особистості як цілісності, в якій через поведінку, свідомість, емоційно-вольову регуляцію нерозривно виявляється складний процес становлення особистості, розвитку комунікативних здібностей, що відображені в дитячому мовленні.

Результатом такого процесу має бути сформованість загальної компетентності дитини, яка включає сукупність ключових компетенцій і є інтегрованою характеристикою особистості. Загострюється проблема прищепити дитині бажання вивчати іноземну мову, тому що це зумовлено потребами сучасності. Основною метою навчання іноземних мов є формування й розвиток комунікативної культури школярів, практичне оволодіння іноземною мовою. Спілкування як складна і багатогранна діяльність вимагає специфічних знань і вмінь, які дитина опановує в процесі засвоєння соціального досвіду, накопиченого попередніми поколіннями. Високий рівень комунікативності виступає основою успішної адаптації людини в будь-якому соціальному середовищі, що визначає практичну значущість формування комунікативних умінь з раннього дитинства.

Слід наголосити, що вчитель має створити сприятливі умови для практичного оволодіння мовою кожним учнем, вибрати методи навчання, які надають можливість кожному учневі виявити свою активність, і обов'язково враховувати вікові та індивідуальні особливості молодших школярів.

Методологічно важливою для нашого дослідження є проблема початку навчання іноземної мови, яка розглядається І. О. Зимньою, О. О. Леонтьєвим, В. М. Плахотником, Г. В. Роговою, І. М. Верещагіною та іншими вченими. Узагальнення різних підходів показує, що вибір початку раннього навчання іноземної мови і відповідно формування комунікативних компетенцій (перший або другий клас) залежить значною мірою від рівня комунікативного розвитку учнів у галузі рідної мови [3, 126]. Комунікативний розвиток учня рідною мовою є опорою для формування комунікативної компетенції в іноземній мові. Адже цей процес, згідно теорії культурно-історичного розвитку психіки людини Л. С. Виготського, сприяє не тільки її психічному розвитку, але й засвоєнню дитиною відповідної національної культури. Ось чому, вслід за О. О. Леонтьєвим, створення умов для соціалізації молодшого школяра слід розглядати як одне з вирішальних психологічних завдань раннього навчання іноземної мови і відповідно раннього формування комунікативних компетенцій в учнів молодшого шкільного віку.

Навчання дітей нерідної мови, яке пов'язується з відповідною культурою і соціальними цінностями, може і повинно слугувати могутнім засобом взаєморозуміння між різними націями.

Для дітей початкової школи спілкування включає знання того, що сказати і в якій формі висловити свою думку, розуміння того, як інші будуть сприймати сказане, вміння слухати і чути співрозмовника. Необхідно цілеспрямовано вести роботу з формування у дітей соціально-комунікативних компетенцій. Спільна з педагогом діяльність з формування навичок спілкування не тільки збагатить досвід дітей, а й здатна пом'якшити і навіть повністю усунути проблеми в спілкуванні у дітей надалі. Це, в свою чергу, сприятиме формуванню бажаної моделі дитячої поведінки.

Висновки. Ми проаналізували та з'ясували ефективність розвитку соціально-комунікативних компетенцій при навчанні іноземної мови учнів початкової школи. Таким чином, враховуючи все викладене вище, ми можемо впевнено стверджувати, що сприяння створенню ситуації соціального розвитку молодшого школяра засобами мови, що вивчається, суттєво підсилює мотивацію учіння та оптимізує процес раннього навчання основ англomовного спілкування на міжкультурному рівні. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів іноземної мови буде успішною за умови комплексного забезпечення всіх складових навчального процесу, а саме: чіткого визначення цілей навчання, відбору відповідного змісту навчання, оновлення навчально-методичного забезпечення, добору ефективних методів, прийомів навчання і форм організації навчальної діяльності, відповідної професійної підготовки вчителя.

References

1. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. *Біологія і хімія в школі*. 2003. № 2. С. 9.
Bondar, S. (2003). Kompetentnist osobystosti – intehrovanyi komponent navchalnykh dosiahnen uchniv [Personality's competence – an integral component of learners' educational success]. *Biologhiia i khimiia v shkoli* [Scientific journal Biology and Pedagogy at school] No 2.
2. Запорожец А. В. Хрестоматия по возрастной психологии. Москва: 2003. С. 135–138.
Zaporozhets, A. V. (2003). Khrestomatiya po vozrastnoy psykholohii [A Textbook of Age Psychology]. Moscow.
3. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе. М.: Просвещение, 1991. 234 с.
Zimnyaya, I. A. (1991). Psikhologhiya obucheniya inostrannym yazykam v shkole [Psychology of teaching foreign languages at school]. M.: Prosveshchenie.
4. Лисина М. И. Формирование личности ребенка в общении. Питер: 2009. 320 с.
Lisina, M. I. (2009). Formirovanie lichnosti rebenka v obshchenii [Formation of a child's personality in communication]. Piter.
5. Михайленко Н. Я., Короткова Н. А. Как играть с ребенком. 3-е издание М.: 2012. 176 с.
Mihaylenko, N. Ya., Korotkova, N. A. (2012) Kak igrat s rebenkom [How to play with a child]. M.: Prosveshchenie.
6. Рогова Г. В., Верещагина И. Н. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе: пособие для учителей. М.: Просвещение, 1998. 356 с.
Rogova, G. V., Vereschagina, I. N. (1998). Metodika obucheniya angliyskomu yazyiku na nachalnom etape v sredney shkole [Methods of teaching English at a primary stage of Comprehensive school]: posobie dlya uchiteley. M.: Prosveshchenie.
7. Эльконин Д. Б. Психология игры. М.: Педагогика, 1978. 304 с.
Elkonin, D. B. (1978). Psikhologhiya igryi [Psychology of a game]. M.: Pedagogika.

Kazmina N. O.

ORCID 0000-0002-4352-9065

Assistant teacher of the foreign language section,
Department of Elementary Education,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
(Melitopol, Ukraine) E-mail: kazminanataly@gmail.com

Kirsanova S. S.

ORCID 0000-0001-9427-3189

Assistant teacher of the foreign languages section
Department of Elementary Education
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
(Melitopol, Ukraine) E-mail: karrissiamercado77@gmail.com

DEVELOPMENT OF SOCIAL AND COMMUNICATIVE COMPETENCES IN ELEMENTARY SCHOOL LEARNERS

The purpose of the research is to analyze and find out the effectiveness of the development of social and communicative competences in elementary school learners while teaching them foreign languages.

Methodology. The available studies highlight contradictions between the recognition of the importance of social and communicative competences in the development of a child's personality and the insufficient development of methodological tools for the development of these competences in accordance with the requirements of the state standards of primary education. On the basis of this contradiction, the problem of this research was formulated, which is to find out the favorable conditions for the development of social and communicative competences of elementary school children when learning a foreign language. At the scientific and methodological level, relevance is due to the fact that the development of social and communicative competences of children requires new approaches and forms of work that meet the requirements of humanization of education. Therefore, the urgent task of a modern school is to implement a competency-based approach to learning that puts the focus of the educational process on the formation and development of key competencies of the individual.

Scientific novelty. Substantiated and proved is the effectiveness of organizational and pedagogical conditions for the development of social and communicative competences in the elementary school learners: creation and support of socio-cultural subject-spatial developmental environment, which promotes the formation of independence, the ability to make subject and life choices, responsibilities; professional competence of teachers in the field of social and communicative competences development; the study assesses the development of social and communicative competences in foreign language lessons, which are based on such criteria as interaction and collaboration with peers and adults.

Conclusion. Gradual development of social and communicative competences of primary school learners will help enhance their motivation, which will have a significant impact on improving their knowledge and skills and increase their teachers' effectiveness too.

Key words: communicativeness, globalization, motivation, social and communicative competence.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2019

Рецензент: **О. П. Биконя**, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри іноземних мов Академії державної пенітенціарної служби